

שיעור כתובה

1234567

אוצר החכמה

לפנינו בתיק ניתן פסק דין הקובע שהאשה חייבת לקבל גט, והבעל חייב לשלם לאשה את כתובתה. אם הבעל ישלם את כתובה והאשה תסרב לקבל גט ידון ביה"ד להתיר לבעל לשאת אשה שניה.

הכתובה היא הכתובה אשכנזית, שבה התחייב הבעל מאתים זוזים רחוי לכי מדאוריתא. עוד התחייב הבעל מאתים זקוקים כנהוג, ואח"כ התחייב עוד תוספת כלירות ישראליות בסך ידוע, ובסוף כתובה כתוב סך הכל כתובתא דין ונדוניא דין ותוספת עולה לסך מאה ושבעה אלף לירות ישראליות.

ונבאר עתה מה הן הספיקות העולות בכתובה זו: אוצר החכמה 1234567

א. יש לדון מה הבעל חייב לשלם אחר שכתוב בכתובה סה"כ 170,000 לירות ועתה הלירות אינם קיימות. ב"כ האשה טען שיש להצמיד סכום זה למדד לכל הפחות לדולר. עוד טען באם אין מחייבים הצמדה יש לחייב את הבעל לשלם 170,000 ש"ח וטעמו כי מאחר והלירות אינם קיימות הרי שיש לדון כאן דין מטבע שנפסל שדינו קבוע בשו"ע יו"ד סימן קס"ה, שאם אדם הלוח מטבע והמטבע נפסל ואין לו הוצאה בשום מקום חייב הלוח לשלם במטבע החדש היוצא. ב"כ והאשה הביא לביסוס טענתו את דברי ערוך השולחן חו"מ סימן ע"ד סעיף ח', ואת דעת החז"א יו"ד סימן ע"ד ס"ק ה'.

ב. עוד יש לדון, אם לפי ההלכה אין לחייב בהצמדה, האם החוב בכתובה זו הוא רק מאה ושבעים אלף לירות, או שמא יש בכתובה זו גם חוב של מאתים זוזים ומאתים זקוקים.

ג. עוד יש לברר מה הסכום של מאתים זוזים ומאתים זקוקים.

נברר את הדברים:

א

הנה עיקר דין פיחותי מטבע מבואר בגמ' בב"ק דף צ"ז ע"ב ומבואר שם דאם פחתו את המטבע ועקב כך התייקרו הפירות בשוק יחסית לפיחות המטבע, חייב הלוח לשלם את ערך הכסף שקיבל כפי שהיה בזמן ההלוואה. אולם פיחותי המטבע המדוברים שם היו שהורידו את משקל הכסף במטבע, ובזה נפסק דאם פחתו הוי כמטבע אחר וחייב הלוח לשלם בערך של שעת ההלוואה. ועתה צריכים אנו לדון האם פחותי המטבע קיימים היום דינם כהורדה במשקל המטבע או דין הפיחות היום אינו כן אלא שהלוח יכול להחזיר את אותו המטבע שלוה.

ובענין הזה נחלקו הפוסקים והוי ספיקא דדינא. עיין בספר תורת ריבית דף שע"ו ובאותיות פו פז, ועיין באור שמח שצ"ח שם, שפסק דהוי ספיקא דדינא. לפי"ז אי אפשר להוציא מן הנתבע. נציין עוד כי הפיחותים שלנו שונים מן הפיחותים שדברו

בהם המפרשים שם דשם דברו שנפחת המטבע יותר מחומש בבת אחת והפחותים שלנו הם הפחותים זוחלים קטנים שאין בהם שום פחות כשלעצמו חומש. אולם עיין בשו"ת מהרי"ט חלק אה"ע סימן ב' שמשמע ממנו שפחותים זוחלים קטנים ומצטרפים ואם יש הבדל בין שעת הלואה לשעת הפרעון יותר מחומש יש לזה דין של פחות יותר מחומש.

אולם הוסיף ב"כ האשה וטען, כי המקרה שלנו שונה מפחות רגיל מפני שזה מטבע שנפסל ובוזה הכל מודים שבחוב זה חייבים לשלם את ערך החוב בדולרים ^{א"ח"ח 1234567} וכפי שהיתה שוה הכתובה בזמן שנכתבה.

עוד טען ב"כ האשה שהבעל חייב לשלם בשקלים חדשים את הסכום שנכתב בכתובה בלירות. ולפ"ז מאחר וכתוב בכתובה 170,000 לירות חייב הבעל לשלם 170,000 ש"ח. לטענתו, אם אדם לזה מעות ונפסל המטבע, חייב הלוח לשלם את ההלואה במטבע החדש היוצא בהוצאה.

הנה לטענה זו דהוי מטבע שנפסל, נ"ל שהמקרה שלפנינו אינו דומה כלל למטבע שנפסל המוזכר בגמ'. דשם מדובר שהיה מטבע אחד ואח"כ הוציא המלך מטבע אחר ופסל את הראשון דאמרין שהמטבע הראשון אין לו קיום היום וע"כ חייבים לשלם במטבע החדש הדומה לראשון. אולם במקרה של לירות ושקלים וש"ח. הלירות לא נפסלו בזמן שהוצאו השקלים וכן השקלים לא נפסלו בזמן שהוצאו הש"ח אלא בזמנו הוציאה הממשלה גם מטבע חדש וקבעה כי עשר לירות יהיו שווים שקל, וערך הלירה לא השתנה כלל בזמן הוצאת השקל, עוד נציין כי בזמן שהממשלה הוציאה את שטרי השקל והש"ח היא לא פסלה או פחתה את המטבע הישן היא רק קבעה מטבע חדש וקבע שעשר לירות יהיו שווים שקל, ואלף שקלים יהיו שווים שקל חדש. עוד נציין כי שני המטבעות המשיכו להיות מטבע חוקי זמן רב וערכם נשמר זמן רב. מאוחר יותר נשחק ערך הלירות וע"כ הוציאה הממשלה את השטרות הראשונים מן המחזור. למבואר כאן אין לראות בלירה מטבע שנפסל ולדון בו דין מטבע שנפסל כי ערך הלירה נקבע במטבע החדש וע"כ מטבע הלירה הוא כאילו קיים גם היום.

והנה אף אם נקבל את טענת ב"כ האשה שהמקרה שלפנינו דומה למטבע שנפסל, דמטבע הלירות נפסל ועתה יש מטבע חדש שהוא הש"ח, מ"מ ברור שאין לדון כאן הדין, שאם נפסל המטבע הישן צריך הלוח לשלם במטבע החדש או להצמיד את ערכו למטבע זר שסוחרים בו בעיקר במדינה. עיין בשו"ע יו"ד סימן קס"ה ובחו"מ סימן ע"ד שפסק הרמ"א שדין הגמ' שמטבע שנפסל צריך לשלם במטבע חדש זה רק כשלא קבעה המלכות חוק כיצד ינהגו המלוים והלויים. אך אם קבעה המלכות בחוק כיצד ינהגו, דינא מלכותא דינא וכן יש לנהוג. ועיין ש"ך סימן קס"ה שפסק כן להלכה (ועיין בשו"ת מהרי"ט חלק אה"ע סימן ב' במה שכתב אולם דבריו דברי יחיד ויתכן שבמקרה שלנו גם הוא יודה דמטבעות שלנו אם המלכות לא תקבע בחוק את דיני התשלומים במטבע החדש, לא יהי משש בכחה להנפיק מטבעות. וע"ע בשו"ת חתם סופר, בסימנים שציין בספר תורת רבית דלעיל).

ולפי זה הרי בשעה שהממשלה הוציאה את שטרי השקלים לשוק היא קבעה שאלף שקלים ישנים יהיו שקל חדש, ועל כן אין לדון כאן כלל דין מטבע שנפסל. ומטעם זה ג"כ אין לחייב בהצמדה למדד או לדולר, אף לשיטות הסוברות שידן הפיחות בימינו כדין הפיחות בזמן הגמ'.

(מה שכתב בספר תורת רבית, בהערותיו שם דיש לומר שאם הלוח לא פרע את חובו בזמן דיש לחייבו בהצמדה מאותו זמן עד זמן הפירעון, משום שכך נקבע בחוקי המדינה. אינו נראה לי, כי מה דאמרין דינא במלכותא דינא זה רק לגבי דיני המטבעות והשנויים שהמדינה קובעת בהם, אולם מה שקבעה לגבי לוח שלא שילם חובו בזמן הוא מדין מזיק או שהם סוברים שכך ראוי להיות הדין, וע"כ אין בזה דינא דמלכותא דינא)

ולהאמור סכום הכתובה הוא 170,000 לירות שהם 17 ש"ח. אולם זכורני כי בזמן האינפלציה הגדולה שאלתי את פי הגאון רבינו שלמה זלמן אוירבך זצ"ל בענין אדם שגזל סכום כסף גדול וירד ערכו כיצד ישלם? וענה לי כי הוא נוהג שבזמן שבאים אליו מלוה ולוה בענין החוב הוא אמור ללוה שידע כי מן הדין אי אפשר לחייבו בהצמדה אך כדי לצאת ידי שמים חייב לשלם את ערך ההלוואה שיקבל. ולפי"ז היה ראוי לביה"ד לפשר בין הצדדים. אולם במקרה שלפנינו אין נראה שהבעל חייב לצאת ידי שמים בחוב זה דכל הדין שחייבים לצאת לצאת ידי שמים זה במקרה שההלוואה הייתה לפי האינפלציה והמלוה לא אסיק אדעתיה להצמיד את ההלוואה. אך הלוואה שניתנה בזמן האינפלציה והמלוה לא התנה להצמיד חובו והלוה משלם בזמן, בזה לא שייך לצאת ידי שמים, שהמלוה הוא דאפסיד אנפשיה שלא הצמיד חובו.

ב

עתה לשאלה השניה שעולה בנדון שלפנינו. בכתובה כתוב מאתים זוזים ומאתים זקוקים ואח"כ כללו את הכל וכתבו סה"כ מתחייב הבעל מאה ושבעים אלף ל"י. לכאורה נראה כי החוב של הבעל בכתובה הוא רק מאה ושבעים אלף לירות ותו לא. כי זה החוב הכתוב בכתובה. ועוד, מאחר מאתיים זוזים ומאתים זקוקים אינם מטבע אלא משקל כסף צרוף, הרי ההתחייבות שנכתבה בסוף במטבע, היא הקובעת ולזה התחייב הבעל דעל כך היתה סמיכות הדעת שלו, כי מאתים זוזים וזקוקים אינו ידוע מה הן.

אולם נ"ל שהדבר אינו כן, כי לפי זה נמצא שהבעל חי אם אשתו ללא כתובה, מפני שערך 170,000 לירות היום שוה פחות ממאתים זוזים (שהם בערך קילוגרם כסף טהור), ועל כן נראה שאף שהבעל קבע את הסכום הכתובה בלירות, לא הייתה כוונתו שסכום זה יפחת מערך הכתובה דאורייתא, דכוונתו הייתה להוסיף ולא לפחות, ובודאי לא עלתה על דעתו שישהה עם אשתו בלא כתובה. וע"כ הרי זה כאומר שהחוב הוא בלירות בסך שנקב אולם הסכום לא יפחת פחות מאתים זוז.

ושמעתי שנשאל בדבר הגאון הרב אלישיב שליט"א, וענה שבודאי לא התכונו לפחות מכתובה דאורייתא. ואומנם רצוי לכתוב כתובה חדשה.

ולפי המבואר נראה שיש לאשה בכתובתה גם את המאתיים זקוקים כסף. דעיין בשו"ע אה"ע סימן סו סעיף י', שפסק וז"ל:

"אם יש משפחות שנוהגים לכתוב בכתובתן יותר משיעור חכמים אין למחות בידן. ולא אלא אפי' אלא אחד מבני המשפחה ההיא שלא כתב כתובה לאשתו מגבין לה בתנאי ב"ד לפי מה שרגילים לכתוב".

ובסעיף יא כתב:

ואוצר החכמה **הנושא** **אשה** **סתם** **כותב** **לפי** **המנהג** **וכן** **היא** **שפסקה** **נותנת** **לפי** **המנהג** **המדינה**

ולפי זה יש לאשה גם מאתיים זקוקים כי מנהג כל עדת האשכנזים שהבעל מתחייב במאתיים זקוקים ודין שניהם כדין כתובה דאורייתא, ואף שיש לחלק ביניהם כי בעל שהתנה לפחות ממאתיים זקוקים תנאי קיים, מ"מ נ"ל כל הזמן שלא התנה לא אמרין שפחת. וע"כ נראה שמה שכלל הבעל את הזוזים והזקוקים והוסיף וכתב סה"כ 170,000 לירות כונתו היתה רק להוסיף על המנהג ולא לפחות שדבר זה היה אסור על פי הדין.

ועיין שו"ת חתם סופר אה"ע סימן קכ"ו, שדן בענין פחותי מטבע בזמנו וקבע שם, כי אם לפי הפיחותים ודינא דמלכותא יצא שסכום הכתובה פחות ממאתיים זוזים, אין לילך אחר דינא דמלכותא, שאין לפחות לכתובת אשה פחות מאתיים זוזים. ובענין מה שנהגו לגבות מעבר לכך כתב שיש לילך אחר דינא דמלכותא. ונ"ל שאין הדברים סותרים למה שכתבתי כאן, כי שם עקב הפיחותים הפסיד רוב הציבור את כספו ולא יכלו לשלם לפי ערך ד' מאות זהובים וע"כ היו מוכרחים לילך אחר דינא דמלכותא. אך בזמננו למרות הפיחותים, ערך הממון של הציבור נשמר בנכסים צמודים ע"כ אין לפחות גם מערך משקל מאתיים זקוקים כסף צרוף. ועוד נראה לחלק שבזמנו נהגו לגבות ד' מאות זהובים ועל כן כשהחליפו את המטבע יש לגבות תמורתם כדינא דמלכותא משא"כ בזמנינו דלא נהגו לגבות עבור הזקוקים מטבע אלא משקל כסף ע"כ אין משתנה ערכם עקב פיחותים. ועיין עוד שם חלק יו"ד סימן רפ"ט. ועוד, שבזמן הזה כשהבחינו שערך הכתובה נפסד, משום שכתבו בכתובה המטבע היוצא, נהגו לכתוב בכל הכתובות מאתיים זוזים ומאתיים זקוקים, מלבד התוספות בלירות או בשקלים, ולכן ודאי שסתם כתובה של אנשי אשכנז, היא לא פחות ממאתיים זוזים ומאתיים זקוקים. עוד נציין, כי הרבה מאנשי אשכנז הקפידו לכתוב מאתיים זוזים ומאתיים זקוקים, ורק אח"כ הוסיפו, סכום במטבע. ובכתובתם לא היתה אף פעם רעותא, וע"כ ודאי שכתובה אשכנזית לא פחתה אף פעם ממאתיים זקוקים, וכל זמן שהבעל לא התנה מפורש לפחות הרי שלא פחת. ועין ברמ"א סימן ס"ו סעיף א שכתב, שבעל רוצה לפחות ממנהג הכתובות והתנה כך אחר שידוכין דצריך להסכמת האשה. וע"ע בשו"ת מהרי"ל סימן ע"ו (פ). דתחילה רצה לומר שדין

הזקוקים שנוהגים להתחייב הוא כמנה ומאתים שתקנו חכמים ואי אפשר לפחות בהם וז"ל שם:

"והאידנא מנהגין כמשפחות מיוחסות שבישראל בכתובות גדולות ואפי' בלא נקיטת כתובה למקצת רבותי כל מקום ומקום לפי מנהגו כל הפוחת מאותו הסכום הוי ליה בעילתו בעילת זנות דהוי לדידי' כתקנת חכמים. אבל כשהרציתי הדברים לפני מ"ו והשר הגדול אמר דמותר ומנהג לכתוב התקבלתי עד כתובה דאוריתא". עכ"ל.

הרי דמבאור בדבריו כמה ערכו של מנהג זה וע"כ כל זמן שלא התכוננו לפחות לא אמרין שפחתו ממנהג זה. וע"ע שו"ת מהרי"ל החדשות סימן קצ"ז שכתב דין הזקוקים כדין מעשה ב"ד שאי אפשר לטעון כנגדם פרעתי. ולהאמור עד כאן, סכום הכתובה של האשה הוא מאתיים זוזים ומאתים זקוקים. כי מה שנהגו לקבוע הסכום במטבע הוא רק כדי להוסיף ולא לפחות וכל זמן שהבעל לא התנה מפורש לפחות ממאתים זקוקים יש לאשה סכום זה.

ג

נותר לברר כמה הם מאתיים זקוקים ומאתים זוזים. עיין פד"ר חלק יא' עמוד 363, שפסקו שם, כי מאתיים זוזים הם ק"ג כסף. ומאתיים זקוקים הם שני ק"ג 500 גרם. (ועיין באיגרות משה חלק רביעי אהע"ז סימנים צא, צב, שכתב שבזמן הזה ראוי לגבות שווי משקל 200 זקוקים כסף. ועיין בחז"א שלדעתו המשקל הוא 57.600 ק"ג כסף)

נמצא ערך הכתובה לפי כל המבואר שוה כ \$800 (ערך 3.5 ק"ג כסף) וזה סכום נמוך, וע"כ השתדל ביה"ד לשכנע את הבעל להוסיף על הסכום. ב"כ הבעל מסר כי הבעל מסכים לתת לאשה את כל תכולת הדירה, וגם יתן לה לגור בדירת אביו חמש שנים. נציין כי ערך תכולת הדירה ושכירות הדירה שווה לחמש שנים עולה על סכום שנקב ב"כ האשה בתביעתו, שקבע כי הסכום הכתובה צמוד לדולר הוא \$ 11.000. וסכום זה שווה גם למאתיים זקוקים על פי שיטת הגר"א והחזו"א.

מאחר שמלאכת שמים היא אוסיף, כי מספר חדשים לאחר שכתבתי פסק דין זה הייתי אצל פוסק הדור הגאון הרב אלישיב, ושאלתיו מה דין כתובות אלו? ואמר לי דמנה ומאתים יש להם אולם המאתים זקוקים אין להם, מאחר וכתבו בסוף הכתובה סך הכל בלירות. ונימוקו דממנה ומאתים אין לפחות אולם מהזקוקים יכול לפחות. והנראה לע"ד כתבתי לעיל.

נ.ב. ¹²³⁴⁵⁶⁷

לאחר כתיבת הדברים מצאתי בפד"ר יג מעמוד 305 ואילך, שדן שם הרה"ג ש. דיכובסקי שליט"א בכתובה כעין שלנו ואכתוב שתי הערות לדבריו:

א. הוא דן שם בסתירה שיש בכתובות כאלו בין הנאמר בתחילת הכתובה מאתים זוזים ומאתים זקוקים, לבין הנכתב בסוף הכתובה סה"כ בלירות או בשקלם ע"ש, ודימה דין זה לדי שטר שיש בו סתירה בין מה שכתוב בראש השטר לבין מה שאכתוב בסופו. והביא בענין זה האמור בשו"ע חו"מ סי' מ"ב ע"ש. ונ"ל שמה שנאמר שם בשו"ע הוא במקום שכותב השטר יודע מה כתוב למעלה ומה כתוב למטה אלא שיש סתירה ביניהם. אולם אם יש סתירה משום שכותבי השטר לא דייקו בענין הזקוקים כי לא היו מודעים לסכום הנ"ל, ודאי שעיקר ההתחייבות הוא הסכום שידעו בו בזמן החתימה ולה התכוונו להתחייב. וע"ש שגם מסקנתו כן היא.

ב. עיין שם שדן כי ההתחייבות במאתיים זקוקים אינה תוספת משום שהחתן אינו יודע מה התחייב. ודברים אלו דברים של טעם הן, בשאר שטרות. אולם בכתובה אין לומר כן, כי החתן מתחייב בזקוקים גם אם אינו יודע מה הוא הסכום שהתחייב. וכמו שכתבתי לעיל בפסק הדין. כי הנושא אשה סתם מתחייב בכתובה כפי מה שנהגו במקומו. ובזה לא שייך לומר שאין סמיכות דעת, כי הנושא אשה על דעת מנהגי המקום נושא. וגם אנו יכול לפחות מסכום זה.

ונראה כי הקהילות שתקנו להתחייב זקוקים הוא מפני שמאתים זוזים בימיהם היה סכום קטן, שלא היה בו לגרום שלא תהא קלה בעיניו לגרשה. ומנהג ותיקין מנהג זה. וכ"כ באיגרות משה שהבאת לעיל. ועיין שו"ת הריב"ש סימן קנ"ג, שנשאל היאך תיקנו חכמים מאתים זוז בכתובה שלא תהא קלה בעיני להוציאה, הלא סכום פשוט הוא ואין בו למנוע אדם שלא יגרש את אשתו. וע"ש מה שכתב וע"כ ברור שמה שתקנו הקהילות מנהג ותיקין הוא ואדם מתחייב סכום זה גם אם לא ידע כמה הוא.

הדברים נכתבו כנימוקים בתיק 5379 /מ"ד בבית הדין האזורי, חיפה.